

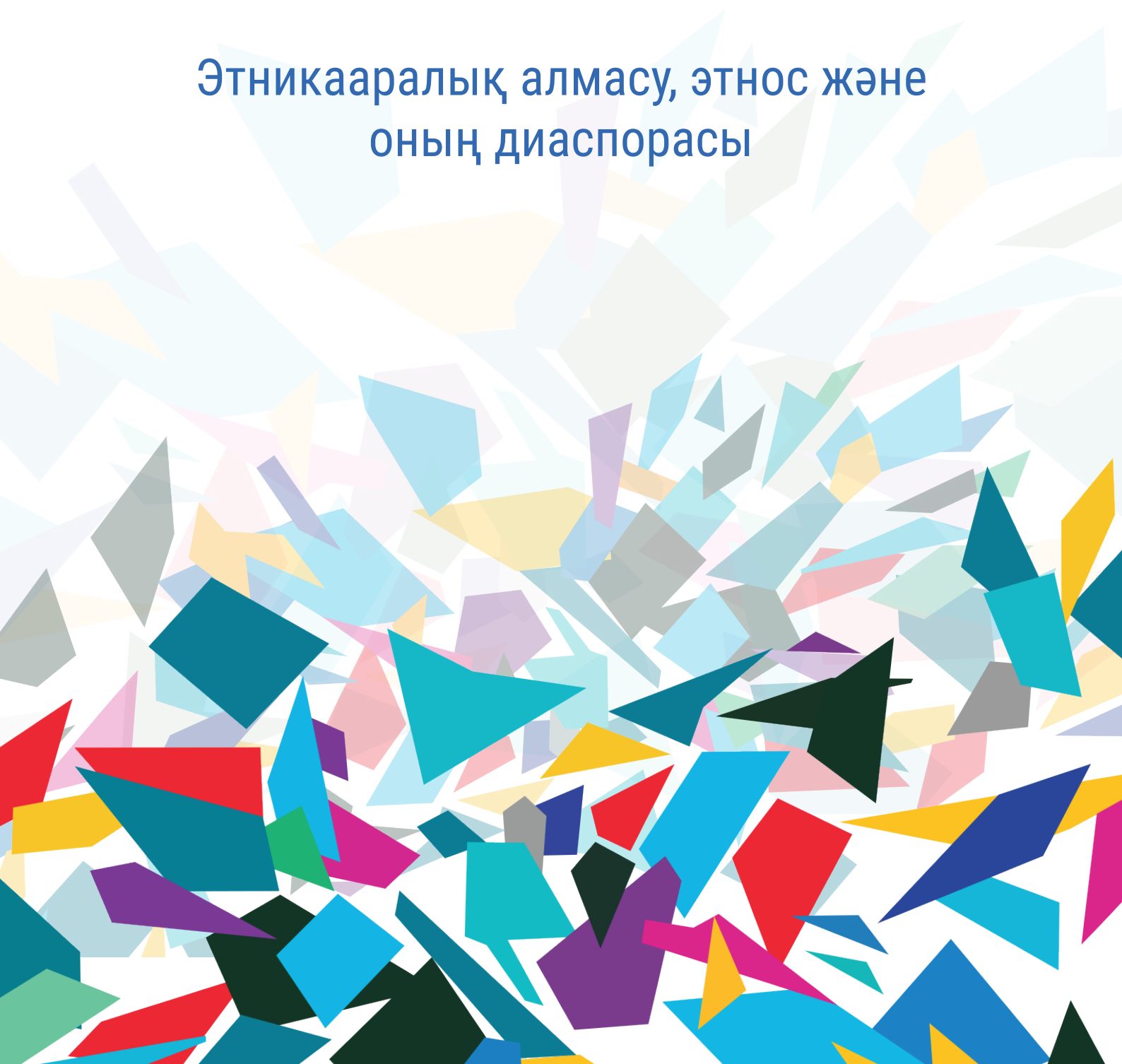
24-дәріс

ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АШЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

ТАРИХИ ЭТНОЛОГИЯ

Этникааралық алмасу, этнос және
оның диаспорасы

Мақсаты. Бұл дәрісте біз дәстүрді қалыптастырудағы мәдени константалар мен жалпыланған мәдени сценарий жүйесінің қатынасына, сондай-ақ этникааралық өзара әрекеттесу алмасулар және этникалық диаспоралардың мәселелері және функционалдық этникаішілік қақтығыстардағы олардың рөліне тоқталамыз.

Негізгі идеялар

1. Мәдени константтар жалпыланған мәдени сценарий арқылы нақты мәдени материалға бейімделеді.

Мәдени тұрақтылар жүйесі өз ішінде, түбегейлі динамикалық, тұрақты. Бірақ имплицитті жалпыланған мәдени сценарий, мәдени константалар жүйесінің жобасы бола отырып, этнос өмірінде ұзақ немесе аз уақыт кезеңінде ғана өзгеріссіз қалады, атап айтқанда: мәдени дәстүрдің қандай да бір модификациясы болған кезең ішінде. Өйткені этнос уақыты келе бір-бірін ауыстыратын немесе жергілікті ажыратылатын әртүрлі дәстүр түрлерінде ұзақ өмір сүре алады. Мәдени тұрақтылар нақты мәдени материалға олардың трансферлері мен бір-біріне қатысты осы трансферлердің диспозицияларын түзететін жалпылама мәдени сценарий арқылы бейімделеді.

Бұл қалай жүреді? Мәдени тұрақтылар жүйесіне ақ этнос «өркениет аренасында» пайда болатын ықтимал «кейіпкерлердің» белгілі бір қасиеттері (валенттілігі), атап айтқанда: «біз», «қамқоршы», «жау» және басқа да бейнелер бастапқыда енгізілген. Әлемнің әр бейнесінде, сәйкесінше, осы түрлер өзектелген (бірақ бастапқыда қойылғандар кездейсоқ болуы мүмкін емес). Өмір сүретін этностарда осындай ықтимал түрлер бар, олар икемді түрде жүзеге асырылады.

2. Жалпыланған мәдени сценарий біртіндеп ғана емес, қысқа уақыт ішінде де қалыптасуы мүмкін.

Имплицитті жалпыланған мәдени сценарийде олардың белсенді және латентті түрлеріндегі «бейнелер» арқылы мәдени тұрақтылар жүйесінде салынған өзара іс-қимыл схемаларының бірі немесе бірнешеуі бар. Осы түрлердің қайсысы іске асырылады, ал қайсысы латентті болып қалатыны, этностың мәдени дәстүрінің осы нұсқасына тән нақты мәдени сценарий жағдайындағы мәдени константалардың бұзылуына байланысты болады. Имплицитті жалпыланған мәдени сценарий айнымалы болса да, бірақ алдын-ала анықталған вариациялар жиынтығында ғана болатынын есте ұстаған жөн. Жалпыға ортақ мәдени сценарий бірте-бірте ғана емес, сондай-ақ жаңа мәдениет дәстүрінің бастапқы үлгісін қалыптастыру арқылы және оның белгілі бір түзетулерімен бірге қоғам өмірінің әртүрлі бағыттарына таралу арқылы өте қысқа уақыт ішінде қалыптасуы мүмкін. Сонда анықталған жалпыланған мәдени сценарийдің қалыптасу кезеңі жаңа дәстүрлі әлеуметтің мәдени бейнесінің қарқынды қалыптасу үдерісі ретінде көрінуі мүмкін.

3. Имплицитті жалпыланған мәдени сценарийдегі барлық ықтимал валенттілік теңдестірілген

Ең өзекті және латентті түрленуі бар имплицитті жалпыланған мәдени сценарий әлемнің осы бейнесінде болуы мүмкін түрленудің қайсысы іске асырылып жатқанын анықтайды. Мәдени тұрақтылардың трансферлері осы жағдайды ескере отырып жүзеге асырылады. Имплицитті жалпыланған мәдени сценарийдегі барлық ықтимал теңдеулер теңдестірілген, сценарийдің бір бөлігінің өзгеруі оның басқа бөлігіндегі синхронды өзгерістерді тудырады, осылайша оның барлық компоненттері бір-бірімен өзара байланысады. Осылайша, имплицитті жалпыланған мәдени сценарий мәдени дәстүрдің өзгеруі мүмкін болатын мәдени тұрақтылардың трансферлерінің (проекцияларының) түрленуін көрсетеді. Әрбір жаңа мәдени дәстүрді қалыптастыру мәдени тұрақтылықты күшейтеді. Әр жағдайда жинақталған мәдени сценарийді қалыптастыру және мәдени константалардың трансферлерін енгізу қайта жаңартылады.

Имплицитті жалпыланған мәдени сценарийдің ең маңызды функцияларының бірі әлеуметтік-мәдени жүйенің екі бөлігінің арасындағы: әлеуметтік (мәдениетпен ұйымдастырылған қоғам) және мәдениеттің өзі (қоғам үшін мәдени нысандарды анықтайтын мәдени константалар кешені) арасындағы тепе-теңдікті сақтау болып табылады. Мәдени тұрақтылық әрдайым қоғамның өзін-өзі өзектендіруге кедергі келтіреді. Бір жағынан, бұл екі кіші жүйе арасында шиеленіс жинақталады, бұл мәдени тұрақтылардың бұзылуына

және жалпыланған мәдени сценарийді жүзеге асыруға кедергі келтіреді. Ол мәдени тұрақтылардың ауысуын түзету арқылы ғана жоюға болатын көп немесе кем айқын күйзеліске әкеледі.

4. Этникааралық (мәдениетаралық) қарым-қатынастарды анықтайтын факторлар мен мәдени алмасулар.

Тарихи этнологияның - этномәдениеттанудың негізгі мәселелерімен бірге қарастырылуы керек тағы бір теориялық мәселе – мәдени алмасу және этносаралық (мәдениетаралық) қатынастарды анықтайтын факторлар. Этносаралық өзара әрекеттесу туралы біздің идеяларымыз (демек, этникалық үрдістер туралы), қандай мәдени ерекшеліктермен алмасуға болатындығы және қай жағдайда мүмкін, ал қандай жағдайда болмайтындығы анықталғанға дейін тым үстірт болып қалады. Мысалы, түрлі этникалық топтардың өкілдері, тіпті үнемі байланыста болған кезде, жиі бір-бірінен жерді пайдалану нысандарымен алмаспайды. Сондықтан, Мәселен, кейбір ерекшеліктер мәдениеттен мәдениетке оңай өтеді, ал кейбіреуі алмасуға жатпайтынын көреміз. Ең алдымен, мәдениетаралық коммуникация процесіндегі аккумуляция мәселесін қарастырайық, мәдениеттердің бір жақты немесе өзара ықпалдасуы және мәдени ерекшеліктермен алмасу, сонымен бірге мәдениет өзінің бірегейлігін, яғни әрбір мәдениет өзінің этникалық мәдениетін, яғни әлемнің мәдени (этникалық) бейнесін және өзін-өзі ұйымдастыру механизмдерін сақтайды. Соңғысы бұл жағдайда, тіпті мәдени алмасудың үлкен массивінде, алмасу мәдениет ядросын қозғамайды дегенді білдіреді. Басқа мәдениетпен алмасу мүмкіншілігінің қатаң заңдылықтары жоқ, себебі- әр жағдайда ерекше. Бірақ ол алмасу мәдениетінің мәдени константалары жүйесіне қайшы келмейтін донорлық мәдениеттен ғана қабылдануы мүмкін, ол өз заңдылықтарына сәйкес бейімделе алатын және имплицитті жалпыланған мәдени сценарийге кіретін құбылыс.

5. Этникалық топтың мәдениетаралық байланыстардан үйренетін барлық жаңалықтары «цензура» сұлбасы арқылы өтеді.

Мәдени дәстүрлер белгілі алмасу логикасын белгілейді. Егер жаһандық әлеуметтік және мәдени мекемелер мәдениетаралық өзін-өзі ұйымдастыру механизмімен функционалдық мәдениетаралық қатығысқа әсер етпесе, қабылдаушының мәдениетін бұзуға жол берместен алмасуы мүмкін. Кез-келген мәдениет функциясы басқа этникалық қатығыстың ажырамас бөлігі болып табылмаса ғана басқа мәдениетпен алмасуы мүмкін.

Осылайша, жерді пайдалану сипаты функционалдық ішкіэтникалық қатығыспен ұштасуы мүмкін емес, ал кейде ұштасуы мүмкін. Бұл дәстүрлі түрде өте консервативті деп саналған көптеген халықтар (арабтар, күрдтер) неге жерді сатып алу-сатуға көшуді жеңіл қабылдады, ал өздеріне тиесілі жеке меншігі бар халықтар қауымдық-теңдестірілген жер пайдаланудан бас тартпады, ал армян шаруа қоғамдастығы, мысалы, тепе-теңдікті күшейту жолында жүрді. Этникашілік қатығыстардың әртүрлі құрылымы бар халықтардың өмір саласында тым жақын араласуы жағдайында және осы құрылымды қозғайтын жағдайда қарсы әрекет туындайды, оны саясаттанушылар сыртқы факторлармен түсіндіруге тырысады.

Егер, әрине, мәдениеттің толық бұзылуы туралы сөз болмаса, функционалдық этникашілік қатығысты қалыпты іске асыру үшін мәдениеттің маңызды барлық элементтері сыртқы ықпалға берілмейді және басқа мәдениеттің ұқсас элементтерімен ауыстырылуы мүмкін емес.

6. Құнды басымдықтар кейде өте оңай, бұл мәдени тақырыпты жаңа түсіндірудің пайда болуына әкеледі.

Ал құнды доминанттар кейде өте оңай және әлемнің этникалық сипатының қандай да бір модификациясына еніп, мәдени тақырыптың жаңа интерпретациясының пайда болуына алып келеді, бұл құбылыс әр этноста кезең-кезеңімен өтеді. Бірақ құнды басымдықтардың өздері этностың мәдени тақырыбына сәйкес реттеледі. Құнды алмасу имплицитті жалпыланған мәдени сценарийді біршама түзетуге әкелуі мүмкін, оның үстіне мәдениетаралық диалог процесінде «маңызы басқа» жаңа пайда болады немесе бірнеше жаңа әлемде бұрынғы «басқа» тұрады, ол этностың (әлеумет) «сыртқы саясатында» өз рөлін ойнай бастайды. Бұл рөл негізгі мәдени тақырыптың ерекше экспликациясын тудырады (сыртқы көрініс үшін) және «біз»образына жаңа сапа береді.

Функционалдық мәдениетшілік жанжал ассимиляция процесінде және оған кері диссимилиация

процесінде де өз рөлін атқарады.

7. Функционалдық мәдениетшілік жанжал ассимиляция процесінде және оған кері диссимиляция процесінде де өз рөлін атқарады.

Тіпті, басқа ұлт мүшелері ретінде саналы түрде өзін-өзі сәйкестендіру тіпті ана тілін, әдет — ғұрпын және дәстүрлі мінез – құлық түрлерін ұмыту, - әдетте толық ассимиляция процесінің көрсеткіші ретінде қарастырылады, - егер этноста өзінің қауымында бұрынғы функционалдық мәдениетшілік қақтығыс әлі сақталса, онда олар салыстырмалы түрде мәні аз факторлар болып табылады. Онда ассимиляция процесі керісінше болуы мүмкін. Этностың бір бөлігі сияқты диаспора да, егер ол өз этносының функционалдық этникашілік қақтығысының бір бөлігін құрайтын болса, диссимиляцияға қабілетті болып қала береді. Функционалдық этникашілік жанжал әрқашан этностағы интегралдық процестердің өзегі бола алады. Осы этносқа тән әлемдегі адам белсенділігінің тәсілі туралы бейсаналық түсінік сақталғанда, этностың бір мүшесі қандай тілде сөйлейтіні ешқандай рөл атқармайды. Ол оны қалайды ма, жоқ па, ол ішкі этникалық процеске қатысуды жалғастырады.

8. Диаспорадағы этникалық топтар этникашілік «драмада» ерекше рөл атқарады.

Этникалық топтың әр мүшесінің табысты «осы рөлді ойнауы» жалпы этникалық дәстүрмен байланысын қамтамасыз етеді. Бұл «рөл» әлсіреген кезде диаспорадағы әлеуметтік-мәдени ортаға ыдырау және оның мүшелерін ассимиляциялау процестері басталады. Егер «рөл» функционалдылығы қайтадан көтерілсе, онда ассимиляциялық процестердің беті қайтады, этникалық адамның өміріндегі шешуші факторлардың бірі болып табылады. «Рөлдің» осындай маңыздылығы этнос жұмысының негізі ретінде функционалдық этносаралық қақтығыс ағымымен анықталады және өз кезегінде этникалық топтардың (диаспоралық топтардың) қозғалыс шекараларымен тәуелділігін көрсетеді.

Егер жаңа Ереванның қалыптасу кезіндегі армян диаспорасының мәселесіне оралсақ, онда мұнда екі түрлі бағыттағы процесті көруге болады. Бір жағынан, жаппай қырып-жоюды (Түркияда бірінші дүниежүзілік соғыс кезеңінде) көрген этникалық деструкция жүргендігін және ассимиляцияға әкелген қоныс аударуды, яғни кең әлеуметтік қауымдастыққа сіңіп кетуі, бұл армян қауымының ішіндегі қақтығыстардың күшеюімен бірге жүрді. Екінші жағынан, бұл қақтығыс этникалық топтағы әр түрлі топтардың және диаспораның тарихи отанымен біртұтас бірлікті қамтамасыз ететін бірыңғай этникалық мәдени тақырыптың материалы екендігін сыртқы бақылаушының өзі байқай алмайды.

9. Ассимиляция процесі бірнеше ұрпақтан кейін, егер функционалдық ішкі этникалық қақтығыс сақталса, кері болады.

Осылайша, бұл процесс «темір шымылдыққа» қарамастан, армян диаспорасын Кеңес Армениясы мен КСРО-дағы армян диаспорасынан бөліп тұратын ерекшелігіне қарамастан, диаспорадағы ішкі айырмашылықтарға, ассимиляцияның сыртқы белгілеріне қарамастан, армян этносының тұтастығын қамтамасыз етеді. Бұл мағынада тіпті ана тілін, әдет — ғұрпын және дәстүрлі мінез — құлықты ұмыту, тіпті Франция, АҚШ немесе Бразилия және т.б. елдердің азаматтарының өзін саналы түрде өзін-өзі сәйкестендіру-әдетте толық ассимиляция процесінің көрсеткіші ретінде қарастырылатын барлық нәрсе салыстырмалы түрде аз мәнді факторлар болып қалады. Осы үрдіс этникалық топтағы интегралдық үдерістердің өзегі бола алатын функционалдық этносаралық қақтығыс сақталса, тіпті бірнеше ұрпақтардан кейін қайтымды болуы мүмкін. Осы этносқа тән әлемдегі адамның әрекеті туралы бейсаналық идея сақталған кезде этностың нақты мүшесі қандай тілде сөйлейтінінде ешқандай айырмашылық жоқ. Ол қаласа да, қаламаса да, этносаралық процеске қатысатынын түсінеді.

10. «Этникалық қосылу» феномені.

«Этникалық қосылу» құбылысын жеке қарастыру керек, бөтен этникалық үдерістерге жекелеген адамдарды ғана емес, сондай-ақ олардың әлеуметтік-мәдени ортасындағы топтарды, кейде әр түрлі себептердің нәтижесінде өзіне бөтен ішкі қақтығысқа тартылған және өздерін осы бөтен этностың мүшелері болып есептейтіндей, яғни этникалық топтың ішіндегі және одан тыс әлеуметтік байланыстарының барлық амплитудасында этнос мүшесінің «рөлін» орындауға қабілетті болып табылады. Этникалық топтар

этносаралық қақтығыстардың маңызды фрагменттерін этникалық байланыспен қабылдайтын жағдайлары ассимиляция нәтижесі емес: этникалық топтар этносаралық қақтығыстардың өздерінің механизмдеріне сәйкес әрекет етеді. Дегенмен, этникалық байланыстың нәтижесі, егер жағдайға байланысты ол өте күшті болса, дәл ассимиляция болуы мүмкін.

Әрине, «этникалық байланыстар» және «этникалық жұмылдыру», негізінен, осы этнос өмір сүретін қоғамның ішіндегі мәдени қоғамдастықтарында орын алған процестердің, ең алдымен, қоғамдағы басым топтағы мәдениетаралық қақтығыстарға наразылықтың болуымен байланысты. «Байланыстар» бөтен этникалық процестер қарқынды болған кезде пайда болады. Сол кезде кейбір этникалық топтар мен этностар өзінің ішкі мәдени қақтығысын сақтай отырып, басым этностың (мәдениеттің) ішкі мәдени топтары ретінде әрекет ете бастайды, яғни басқа (басым) этникалық мәдениетпен тұрақты қарым-қатынас жағдайында болған этникалық мәдениет ретінде өзін сақтайды. Бұл жерде кейбір нақты жағдайларда этностардың әрекет ету тәсілінде ұқсастықтар байқалады. Сонымен қатар, этнос ішіндегі ішкі мәдени топтар да әлемді бірдей қабылдамайтынын есте сақтау керек. Сондықтан этникалық топтардың өзара іс-қимылы мәдениетшілік қақтығыс процесіндегі принцип бойынша тұжырымдамалық түрде жүреді, бұл ретте әр түрлі халықтар басым этностың мәдениетшілік тобының қызметін өздері атқара бастайды. Бұл феномен бір халық немесе оның қандай да бір институттары басқаға арналған мәдени константалардың трансфер объектілеріне айналған кезде айқаспалы трансферлердің салдары болып табылады.

11. Көпэтникалық қоғамның жалпы мәдени сценарийі болуы мүмкін.

Мәдениетаралық (этносаралық) қатынастардың сценарийі қандай да бір полиэтникалық қоғамның жинақталған мәдени сценарийінің құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл жерде біз жалпыланған мәдени сценарий туралы бір ғана халықтың ғана емес, егер ол қалыптасқан және дәстүрлі болса, полиэтникалық қоғамның сценарийі туралы айта бастаймыз. Көпэтникалық қоғам жалпы мәдениеттің елеулі қабатынан тұруы мүмкін, яғни басым халықтың мәдени сценарийлерімен, сондай-ақ онымен тығыз қарым-қатынаста болған халықтардың сценарийлерімен өзара байланысты ортақ мәдени сценарий құруы арқылы қалыптасады.

Осылайша, бұл дәрісте этникалық жүйенің жұмыс істеуінің әртүрлі аспектілерін қарастырдық. Соңғы дәрісте: этникалық мәдениеттің дисфункциясы қалай пайда болатынын және әлемдегі этникалық көріністі қалай ығыстыра алатындығына назар аударатын маңызды мәселе қалды.

Негізгі терминдер: Мәдени константалар жүйесі, этносаралық алмасу, диаспора, жалпыланған мәдени сценарий, дәстүрдің қалыптасуы, функционалдық ішкіэтникалық жанжал, мәдени константалардың трансферлері, аласапыран жағдай, аккультурация, мәдениет өзегі, мәдениеттің өзін-өзі ұйымдастыру механизмі, этникалық қосылу.

Дәріс тақырыбы бойынша қосымша ресурстар

1. Абрамян Э.Г. (1978) Инновация и стереотипизация как механизмы развития этнической культуры / Методологические проблемы этнических культур: Материалы симпозиума. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
2. Арутюнов С.А. (1989) Народы и культура: Развитие и взаимодействие. М.: Наука.
3. Бенедикт Р. (2007) Хризантема и меч. Модели японской культуры. М.: Наука.
4. Бенедикт Р. (1997) Психологические типы в культурах Юго-Запада США // Антология исследований культуры. — М.: Университетская книга.
5. Боас Ф. Ум первобытного человека. М.-Л., 1926.
6. Боас Ф. (1997) Границы сравнительного в антропологии // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
7. Боас Ф. (1997) История и наука в антропологии. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
8. Боас Ф. (1997) Методы этнологии. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
9. Боас Ф. (1997) Некоторые проблемы методологии общественных наук. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
10. Боас Ф. (1997) Эволюция или диффузия. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.

книга.

11. Быховская И.М. (2005) Основы культурологии. М.: АCADEMIA XXI.
12. Дейк Т.А. ван. Язык. (1989) Познание. Коммуникация. М: Прогресс.
13. Леви-Брюль Л. (2015) Первобытное мышление. М.: Академический проект.
14. Леви-Брюль Л. (2015) Сверхъестественное в первобытном мышлении. М.: Академический проект.
15. Леви-Брюль Л. (2010) Первобытная мифология. М.: КРАСАНД.
16. Коул М. (1995) Культурные механизмы развития // Вопросы психологии. № 3.
17. Коул М. (1996) Культурно-историческая психология. М. Когито-центр.
18. Культурология. Фундаментальные основания прикладных исследований. (2010) Под ред. И.М. Быховской. М.: Смысл.
19. Культурология. XX век. Энциклопедия. (1998) Под ред. С.Я. Левит.— СПб.: Университетская книга; ООО “Алетейя”.
20. Лурье С.В. (2005) Историческая этнология. Москва: Академический проект.
21. Лурье С.В. (2004) Психологическая антропология. М.: Академический проект.
22. Лурье С.В. (1994) Метаморфозы традиционного сознания. СПб.: Типография им. Котлякова.
23. Лурье С.В. (2017) Культура и ее сценарий: имплицитный обобщенный сценарий как внутрикультурный интегратор // Общественные науки и современность. № 2.
24. Маркарян Э.С. (2014) Избранное. Наука о культуре и императивы эпохи. Санкт-Петербург: Центр гуманитарных инициатив Университетская книга Москва.
25. Маркарян Э.С. (1989) Проблема целостного исследования культуры в антропологии США. // Этнология в США и Канаде. М.: Наука.
26. Маркарян Э.С. (1981) Узловые проблемы теории культурной традиции // Советская этнография. № 2.
27. Маркарян Э.С. (1978) Культурная традиция и задача дифференциации ее общих и локальных проявлений / Методологические проблемы этнических культур: Материалы симпозиума. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
28. Маркарян Э.С. (1978) Об исходных методологических предпосылках исследования этнических культур / Методологические проблемы этнических культур. Материалы симпозиума. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
29. Маркарян Э.С. (1977) Интегративные тенденции во взаимодействии общественных и естественных наук. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
30. Мид М. (1988) Культура и мир детства. М., Наука.
31. Надирашвили Ш.А. (1978) Психология пропаганды. Тбилиси: “Мецниереба”.
32. Прикладная культурология. Энциклопедия. (2019) Сост. и науч. редактор И.М. Быховская. М.: ООО «Издательство «Согласие».
33. Режабек Е.Я., Филатова А.А. (2010) Когнитивная культурология. СПб., Алетейя.
34. Узнадзе Д.Н. (1961) Экспериментальные основы психологической установки. Тбилиси: Издательство АН Гр. ССР.
35. Чистов К.В. (1981) Традиция, «традиционное общество» и проблема варьирования // Советская этнография. № 2.
36. Флиер А.Я. (2009) Культурология для культурологов. М., МГУКИ.
37. Флиер А.Я. (1995) Культурогенез. М.: Российский институт культурологии.
38. Эйзенштадт, Ш. (2010) Срывы модернизации. // Неприкосновенный запас. № 6.
39. Эйзенштадт, Ш. (1999) Революция и преобразование обществ. М., «Аспект-Пресс».
40. Ш. Эйзенштадт. О неопределенности термина «традиция». (Электронный ресурс). <https://cyberpedia.su/3x6f1f.html>
41. Barrett S. (1984) The Rebirth of Anthropological Theory. Toronto, Buffalo, L.: Univ. of Toronto Press.
42. Bock Ph.K. (1980) Continuities in Psychological Anthropology. San Francisco: W. H. Freeman and Company.
43. Boesch E. (1991) Symbolic Action Theory and Cultural Psychology. Berlin, Heidelberg, NY, L., Paris, Tokyo, Hongkong, Barselona, Budapest: Springel-Verlag.
44. Benedict R. (1934) Patterns of Culture. Boston and New York: Houghton Mifflin Company.
45. Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion. (1984) Shweder R., LeVine R. (eds.) Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.

46. D'Andrade R. (1995) *The Development of Cognitive Anthropology*. New York: Cambridge University Press.
47. D'Andrade R. (1992) *Cognitive Anthropology*. In: *New Direction in Psychological Anthropology*. Schwartz Th., White G. M., Lutz C. A. (eds.) Cambridge: Cambridge University Press.
48. D'Andrade R. (1992) *Schemas and Motivation*. In: D'Andrade R., Strauss C. (eds.) *Human Motive and Culture Models*. Cambridge: Cambridge University Press.
49. D'Andrade, R. (1984) *Cultural Meaning Systems*. In: Shweder R. A., LeVine R. A. (eds.) *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
50. D'Andrade R. (1981) *The Culture Part of Cognition // Cognitive Science*. № 5.
51. Dubois C. (1944) *The People of Alor: a Socio-Psychological Study of an East Indian Island*. Minneapolis: University Minnesota Press.
52. Duijker H.C.J., Frijda N.H. (1960) *National Character and National Stereotypes: Confluence*. Amsterdam: North-Holl Publishing Company.
53. Eisenstadt Sh. (2006) *The Great Revolutions and the Civilizations of Modernity*. Brill.
54. Eisenstadt Sh. (2004) *The Civilizational Dimension of Modernity (АНГЛ.)* In: S.A. Arjomand, E.A. Tiryakian. (eds.) *Rethinking Civilizational Analysis*. Sage Publication Ltd.
55. Eisenstadt Sh. (1992) *Frameworks of the Great Revolutions: Culture, Social Structure, History and Human Agency // International Social Science Journal*. Vol. 44. № 133.
56. Eisenstadt Sh. (1973) *Tradition, Change, and Modernity*. New York, Sydney, Toronto: John Wiley.
57. Ewing K. (1992) *Is Psychoanalysis relevant for Anthropology*. In: Schwartz Th., White G., and Lutz C. (eds.) *New Direction in Psychological Anthropology*. Cambridge University Press.
58. Geertz C. (1984) "From the native's point of view". *On the Nature of anthropological Understanding*. In: Shweder R. A., LeVine R. A. (eds.) *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
59. Harkness S. (1992) *Human Development in Psychological Anthropology*, In: Schwartz Th., White G., and Lutz C. (eds.) *New Direction in Psychological Anthropology*. Cambridge University Press.
60. Holland D. (1992) *The Woman who Climbed up the House: Some Limitations of Schema Theory*. In: Schwartz Th., White G., Lutz C. (eds.) *New direction in Psychological Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
61. *Human Motive and Culture Models*. (1992) D'Andrade, R., Strauss, C. (eds). Cambridge: Cambridge University Press,.
62. Jahoda G. (1981) *Psychology and Anthropology. A Psychological Perspective*. L., NY etc: Academic Press.
63. Inkeles A. (1997) *National character*. Transaction Publishers.
64. Inkeles A., Levinson D. (1969) *National Character: The study of Modal Personality and Sociocultural Systems*. In: Lindzey C. and Aronson E. (eds.). *The Handbook of Social Psychology*. Vol. IV. Massachusetts (Calif.), London, Ontario: Addison-Wesley.
65. Kardiner A., Lipton R. (1945) *The Individual and His Society*. New York: Columbia University Press.
66. LeVine R. A. (1984) *Properties of Culture. An Ethnographic View*. In: Shweder R. A., LeVine R. A. (eds.) *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
67. Lourie S. V. (2017) *The Revival of Psychological Anthropology: a New Understanding of Interrelation Between Cultural and Psychological By Virtue of Cognitive Anthropology and Cultural Psychology*. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences* V. 10, № 7.
68. Lourie S. V. (2016) *Culture as a field of human action (The experience of constructing a theory of cultural constants and implicit generalized cultural script) // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*. V. 9, № 4.
69. Markarian E.S. (1992) *Tradition as an Object of System Study // World Futures*. V. 34.
70. Markarian E.S. (1998) *Capacity for World Strategic Management*. Yerevan: Gitutgun.
71. Mead M. (1959) *An anthropologist at work: Writings of Ruth Benedict*. — Boston: Houghton Mifflin Company.
72. Miller J. (1993) *Theory of Developmental Psychology*. NY: Freeman.
73. Nelson K. (1981) *Cognition in a Script Frammework*. In: J.H. Flavell and L. Ross (eds.) *Social Cognitive Development*. Cambridge: Cambridge University Press.

74. New direction in Psychological Anthropology. (1992) Schwartz Th., White G., Lutz C. (eds.) Cambridge: Cambridge University Press.
75. Norman D. (1975) Explorations in cognition. San Francisco: Freeman.
76. Redfield R. (1956) Peasant Society and Culture: An Anthropological Approach to Civilisation. Chicago.
77. Romney A., Weller S., Batchelder W. (1986) Culture as Consensus: A Theory of Culture and Informant Accuracy // American Anthropologist. № 88.
78. Rouce A.P. (1982) Ethnic Identity: Strategies of Deversity. Bloomington.
79. Schwartz Th. (1992) Anthropology and Psychology. In: Schwartz Th., White G., Lutz C. (eds.) New direction in Psychological Anthropology. Cambridge: Cambridge University Press.
80. Schwartz Th. (1989) The Structure of National Cultures. In: Funke P. (ed.) Understanding Of USA: A Cross-Cultural Perspective. Tubengen: Gunter NarrVerlal.
81. Schwartz Th. (1978) Where is the culture? In: Spindler G (ed.) The Making of Psychological Anthropology. Berkeley: University of California Press.
82. Shils E. (1961) Centre and Periphery // Polanyi M.(ed.). The Logic of Personal Knowledge: Essays. London: Routledge & Kegan Paul.
83. Shils E. (1981) Tradition. London; Boston.
84. Shore B. (1991) Twice-Born, Once Conceived: Meaning Construction and Cultural Cognition. // American Anthropologist. Vol. 93, No 1, March
85. Shweder R. (1991) Thinking Through Cultures. Cambridge (Mass.), London (England): Harvard University Press.
86. Shweder R. (1990) Cultural psychology – What is it? In: Stigler J., Shweder R., Herdt G. (eds.) Cultural psychology: Essays on comparative human development, New York: Cambridge University Press.
87. Shweder R. (1984) Anthropology's Romantic Rebellion against the Enlightenment, or There's more to Thinking than Reason and Evidence. In: Shweder R., LeVine R. (eds.) Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
88. Simon H. (1981) Sciences of the artificial. Cambridge. MA: MIT Press.
89. Skinner Q. (1985) The Return of Grand Theory in the Human Sciences. Cambridge University Press.
90. Spiro M. (1984) Some reflections on Cultural determinism and relativism with Special Reference to Emotion and Reason. In: Shweder R., LeVine R. (eds.) Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
91. The Making of Psychological Anthropology. (1978) Spindler G. (ed.) Berkeley: University of California Press.
92. White G., Lutz C. (1992) Intriduction. In: SchwartzTh., WhiteG., Lutz C. (eds.). New direction in Psychological Anthropology. Cambridge: Cambridge University Press.
93. White G. (1992) Ethnopsychology. In: SchwartzTh., WhiteG., Lutz C. (eds.). New direction in Psychological Anthropology. Cambridge: Cambridge University Press.
94. Wartofsky, M. (1979) Models Representation And The Scientific Understanding. Dordrecht: Holland / Boston: USA / L.: England: D. Reidel Publishing Company.